

KERTÉSZ ISTVÁN

ANTIK OLÜMPIA – ÓGÖRÖG IDENTITÁS

„Férfiak! Héraklész alakját sok más nagyszerű munkája mellett leginkább azért méltó felidézni, mert Hellasz iránt érzett jóindulatából ő rendezte meg először ezt a versenyt. Egészen addig a városok ellenségnek tekintették egymást, de Héraklész, miután véget vetett a zsarnokságnak, és elnyomta az erőszakot, versenyjátékokat alapított Hellasz legcsodálatosabb vidékén, hogy az emberek összemérjék testi erejüket, vetélkedjenek gazdagságukkal, megmutassák bölcsességüket, és mindezekért egy helyre gyűlve, nézzék és hallgassák egymást. Szilárdan hitte, hogy ez a találkozó lesz majd a görögök egymás iránti barátságának a kezdete.”¹

Az athéni szónok, Lüsziász Kr. e. 388-ban vagy 384-ben ezekkel a mondatokkal vezette be úgynevezett *Olümpiai beszédét* a játékok helyszínén, ahol összegörög összefogásra buzdított a szürakuszai zsarnok, I. Dionüsziosz és II. Artaxerxész perzsa király ellen.² A beszéd vezérgondolata arról, hogy Olümpia versenyjátékai a görög egységtudat sajátos kifejezői, összhangban állt azzal a Kr. e. 5–4. sz. fordulóján írott formában is testet öltött hagyománnyal, amely szerint az olümpiai versenyeket a hellének közötti egyenetlenségek kiküszöbölése céljából hozták létre. Ezt a hagyományt a Hadrianus római császár (ur. Kr. u. 117–138) korában élő történetíró, a tralleszi *Phlegón Olümpiadesz* című munkája nyomán ismerjük. Phlegón a kezdetektől saját koráig kísérte nyomon az olümpiai játékok történetét, és sajnálatosan elveszett írása néhány részletét a vele azonos évszázadban alkotó útleíró, *Pauszaniász* műve őrizte meg számmunkra. Pauszaniász *Görögország leírása* címen ismert művében olvashatjuk az olümpiai versenyek népszerű alapítási mítoszát, amelyet Phlegón a Kr. e. 400 körül alkotó éliszi filozófus, *Hippiasz* mára ugyancsak elveszett alkotása nyomán adott közre.³

A Hippiasz–Phlegón–Pauszaniász szöveghagyományozási vonalon hozzánk eljutott mítosz szerint Kr. e. 9. sz. elején állandósultak a fegyveres konfliktusok a Peloponnészosz városainak lakói között. A harcok következtében még a győztesek is sokat szenvedtek a súlyos csapásoktól, és ez arra készítette a vidék vezető politikusait, hogy megkíséreljék enyhíteni a háborúk pusztításait. Ilyen elképzelés jegyében kezdett tanácskozni a félsziget három meghatározó népcsoportjának képviselőiben a spártai, vagyis *dór* törvényhozó, *Lükurgosz*, az *akhájok*éban az Olümpiával szomszédos Piza uralkodója, *Kleoszthenész* és az *aitóliai* eredetű *Iphitosz*, Élisz tartomány királya. Olümpia az utóbbi tartományban feküdt. A jeles férfiak összejövetelét a hagyomány Kr. e. 884-re tette.

1 *Olympiai beszéd* 1. – Bolonyai Gábor és Horváth László fordítása.

2 Bolonyai Gábor 2003: 482–483.

3 *Pauszaniász* V. 4,5 és 8,5; vö. B. J. Peiser 1993.

A mitikus történetből megtudhatjuk, hogy a megbeszélés résztvevői kikérték a delphoi Apollón-jósda véleményét a teendőkről. Ennek alapján úgy döntöttek, hogy Olümpia szent hely legyen, ahová tilos fegyveresen belépni, Zeusz tiszteletére négyévenként sportversenyeket rendeznek a görögök számára, és intézkednek az istenbéke bevezetéséről is.⁴

A kalandos irodalmi hagyományozás révén ránk maradt elbeszélés több vallástörténeti ténnyel áll összhangban. Ezek a következők: Olümpia a Kr. e. 1. évezred elejétől a Zeusz-kultusz központja volt;⁵ a sportjátékok különböző alapítási mondái hol magát Zeuszt, hol – mint Lüsziasz beszéde is mutatja – fiát, Héraklészt, hol pedig unokáját, Pelopszot teszik meg mitikus alapítónak;⁶ a tanácskozók közül a legendás életrajzi elemekkel átszótt életű, de történeti személy, Lükurgosz csakúgy, mint a mondabeli Iphitosz, a Zeusz-fi Héraklész leszármazottja volt;⁷ a delphoi Apollón-jósda szerepét az olümpiai versenyek kialakulásában aláhúzza a magukat Apollóntól származtató *lamida* nemzetség tagjainak jóslatadó tevékenysége Olümpia szent ligetében.⁸

Az napjainkig vita tárgyát képezi Olümpia kutatói között, hogy miképp lehet összeegyeztetni a peloponnészoszi államférfiak tanácskozásának tradicionális Kr. e. 884-es dátumát azzal az ókorban elterjedt nézettel, miszerint az első hivatalos olümpiai játékokat Kr. e. 776-ban rendezték.⁹ Az viszont egyértelműnek látszik, hogy Kr. e. 400 körül az éliszi Hippiasz miért látta hasznosnak hangsúlyozni: Olümpia az a hely, ahol kifejezésre kell juttatni a hellének közötti egyetértést, a közbékére való törekvést, és ennek formája a fegyveres vetélkedés helyett az istenek kultuszával összefüggő sportversengés legyen.

A városállamok és etnikai közösségek sokaságába szétszórt görögországban a közös nyelv és hitvilág alapján mindig élt az összetartozás egyfajta érzése. Ezt pánhellén intézmények ápolták, mint a nagytekintélyű kultuszhelyek: Apollóné Delphoiban, Zeuszé Dódónében, Olümpiában és Nemeában, Poszeidóné az Iszthmoszon stb., és olykor tartós politikai szövetségek erősítették, mint például a peloponnészoszi vagy a délosz-attikai tengeri szövetség. Az egyes történeti korszakok konkrét eseményei nyomán az együvé tartozásnak ez az érzése hol felerősödött, hol pedig gyengült. Hippiasz korában kiéleződtek a görögök közötti ellentétek, és ezek közvetlenül is érintették Élisz tartományt, ahol Olümpia szent játékait rendezték négyévenként.

Élisz tartomány politikai élete a görög-perzsa háborúk európai küzdelmeinek befejezése után erőteljes demokratizálódásnak indult. 471-ben megalapították Éliszt, a demokratikus állam új fővárosát, majd innen kiindulva növelni kezdték a spártai uralom alatt álló Messzéniaától északra fekvő körzetek feletti

4 L. A. E. Raubitschek 1998: 35–37.

5 A. Mallwitz 1998: 79–109; U. Sinn 1996: 14–29.

6 L. Kertész István 2008: 17–24.

7 L. A. E. Raubitschek i. m. (4. jegyzet); Kertész István i. m. (6. jegyzet).

8 U. Sinn i. m. (5. jegyzet), 22–29; C. Morgan 1990: 26–105.

9 H. M. Lee 1998: 110–118; P. Christesen 2007: 161–227.

éliszi befolyást. Spárta ezt fokozódó ellenszenvvel fogadta. A Peloponnészoszi-félsziget nyugati, az Ión-tenger által határolt partvidéke ugyanis stratégiai fontossággal bírt a dór állam számára, amely háborúba bonyolódott Athénnal, és amelynek még északabbra irányuló hódító tervei voltak. E tervek realizálása végett igényt tartott a nyugat-peloponnészoszi tengerparti sávra, amelyen keresztül hadsereget küldhetett Közép- és Észak-Görögország irányába. A két állam, Spárta és Élisz viszonya a görögség egészét magával ragadó peloponnészoszi háború (Kr. e. 431–404) során romlott meg végképp. Élisz rátette kezét a tőle délre fekvő Lepreon városára, amit azonban Spárta is meg akart szerezni magának. A spártai fenyegetés hatására Kr. e. 421 során Élisz szövetségre lépett Argosszal, majd egy év múlva kettejük koalíciójához Athén is csatlakozott.¹⁰

Ilyen politikai előzmények után került sor a Kr. e. 420-as év olümpiai versenyeire, amelyekből az istenbéke kihirdetése után Lepreonra rátámadó Spártát kizárták, majd a tilalom ellenére a négyesfogatok versenyén sikerrel részt vevő spártai Likhaszt a szervezők megkorbácsoltatták. A spártai bosszú a Kr. e. 404-ben Spárta és szövetségesei győzelmével véget ért peloponnészoszi háborút követően csapott le. Egy bizonytalan kronológiájú, esetleg Kr. e. 402 és 400 között Élisszel szemben győztesen megvívott háború során Spárta birtokba vett két éliszi kikötőt az Ión-tenger partján: Küllénét és Pheát, valamint elérte, hogy Éliszben Spárta-barát kormányzat kerüljön hatalomra.¹¹

Ez volt az a történeti háttér, amely joggal inspirálhatta Hippiaszt a hasonlóan kaotikus politikai helyzeten felülemelkedő egykori megbékélés emlékének felelevenítésére és Olümpia hellénséget összefogó jellegének hangsúlyozására. Lüsziasz, mint láttuk, ezután nem sok idővel ugyancsak „a görögök egymás iránti barátságának” színhelyeként aposztrofálta Olümpiát. Hippiasz és Lüsziasz vezérfonala, Olümpia és játékainak összekapcsolása a gyökereiben egynemű görög identitással egy hosszú évszázadokon át tartó folyamat végeredményeként lelt otthonra a görög közgondolkodásban. A továbbiakban e folyamat főbb állomásait kíséreljük meg nyomon követni.

A régészeti adatok arra utalnak, hogy a görögök egy része a Kr. e. 8. századtól kezdve katonai vállalkozásainak sikerét az olümpiai jósk tanácsainak, olykor pedig a harci cselekményekben való aktív részvételének köszönte meg. Ez az oka annak a jelenségnek, hogy a játékok Hippiasz írásában felidézett alapítási mítoszában megjelenő békevággyal korántsem összhangban fogadalmi ajándékokként fegyverek, sok esetben dél-itáliai és szicíliai eredetű sisakok, páncéltöredékek, vágó- és szűrőeszközök maradtak fenn az olümpiai régészeti leletekben, ebből és a későbbi időkben.¹² Az Augustus római császár korában alkotó geográfus, *Sztrabón* igazságát arról, hogy Olümpia az ottani jósdának köszönhette ősi hírnevét (C 353), ezeken a régészeti leleteken kívül a Kr. e. 6/5.

10 A. Andrewes 2006: 433–463. Vö. Thuküdidész V. 27–34.

11 *Thuküdidész* V. 49–50; *Pauszaniász* VI. 2.1–3. J. Roy <https://scholarlib.vt.edu/ejournals/ELAnt/V3N6/roy.html>.

12 A. R. Raubitschek i. m. (4. jegyzet); Kertész István i. m. (6. jegyzet), 30–31.

sz. fordulóján élt ódaköltő, *Pindaros* is megerősítette. Ő beszélt el *6. Olümpiai ódájában* az arkadiai királylány, Euadné és Apollón isten szerelmi románcát, amelynek helyszíne az Olümpián áthaladó Alpheiosz folyó partja volt, gyümölcsre pedig *Iamosz*, akit atyja Delphoiban tanított ki a jóslás mesterségére, és aki Zeusz akaratát közvetítette Olümpiában jövőt faggató híveinek.

Ulrich Sinn Olümpia történetéről írt összefoglaló művében csokorba szedte az ottani jóstevékenységgel kapcsolatos ókori irodalmi adatokat, melyeknek alapján az olümpiai jósokat joggal nevezte a görögök „tábori papjainak”.¹³ *Pindaros* a már említett *6. Olümpiai ódában* a szürakuszai *Hagésziász* Kr. e. 468-ban elért ösvérfogat-győzelmét dicsérte. A költő nem mulasztotta el megemlíteni, hogy a győztes sportember *Iamosz* nemzetségéből származott, amely nemzetség tagjai részt vettek a szicíliai város alapításában. Ezért a költemény 6. sorában Hagésziaszt alapítónak (*szünoikisztér*) nevezte. A jósnemzetség különböző képviselői aktívan bekapcsolódtak a Kr. e. 8. században kezdődő görög gyarmatosításba, ami elsősorban Dél-Itáliát és Szicíliát érintette. *Pindaros* erre célzott, amikor ezt írta: „*Ezóta Hellasz-szerte Iamosz törzsöke hírre jutott.*”¹⁴ A „hírre jutáshoz” hozzájárult az „*Iamosz törzsökéből*” származó jó, *Kalliasz*, aki a dél-itáliai Krotónt segítette a Szübarisz ellen megívott győztes háborúban.¹⁵

Az *Iamida* nemzetséggel az olümpiai jósszolgálatot megosztó *Klütaidák* ágából származott a jó *Tiszamenosz*. A fáma szerint ő Delphoiban kérte isteni őse jóvendölését, és azt a választ kapta Apollón papnőjétől, hogy öt nagy győzelmet fog aratni. Erről értesülvén a spártaiak öt csatájukba, többek között a Kr. e. 479-ben a perzsák elleni plataiai ütközetbe is, magukkal vitték *Tiszamenoszt*, és mindannyiszor győztek.¹⁶ A II. messzéniai háború egyik összecsapásában a messzénéiek az *Iamida Theoklosz* jó támogatását élvezték a spártaiak ellenében.¹⁷ A Kr. e. 4. század elején a spártai király, *Agészipolisz* tudakozódott az olümpiai jóstoktól afelől, hogy végrehajthatja-e az Argosz ellen tervezett támadást. Az igenlő választ követően sikeresen véghezvitte akcióját.¹⁸

Az olümpiai jósok szerepvállalása a nyugati irányú görög gyarmatosításban és a görögök által lakott területek egymás elleni harcaiban, olykor váltakozva támogatva a küzdő feleket, azt eredményezte, hogy idővel már alig akadt olyan hellén állam, amely történelme során egyszer vagy többször nem érzett volna hálát a jóshely iránt. Ezt jelzik azok az emlékművek is, amelyek az olümpiai szent körzetet díszítették. Ezek közül kiemelkedett *Paióniosz* alkotása, a győzelem istennőjének, *Nikének* a szárnyas márványszobra, amely a Zeusz-templom keleti homlokzata előtt állt egy 9 m magas oszlopon. Ezt Messzénia lakosai

13 U. Sinn i. m. (5. jegyzet), 26.

14 6. Olümpiai óda, 72. sor – Csengery János fordítása.

15 *Hérodotosz* V. 44.

16 *Hérodotosz* IX. 33.

17 *Pauszaniász* IV. 16,1.

18 *Xenophón*: *Hellénika* IV. 7,2.

készítették hálából a Kr. e. 425-ben a spártaiak felett aratott diadaluk emlékezetére.¹⁹

Az olümpiai Zeusz-szentély iránt érzett hála sajátos kifejezése és egyben a Zeusz segítségével elért felvirágzás demonstrálása jegyében épültek fel a Kronosz-domb lábánál a *kincsházak*. A Kr. e. 7. században emelt faépítmények, melyeket egy évszázaddal később kőépítkezések váltottak föl, kicsiny templomokat formáltak. Ezekben helyezték el egyes városok a Zeusznak felajánlott áldozati ajándékokat, hadizsákmányuk és féltve őrzött kincseik egy részét. 11 kincsház maradványai maradtak fenn, és igen figyelemre méltó, hogy közülük 8 olyan gyarmatvárosok tulajdona volt, amelyeknek alapításában vagy felvirágoztatásában Olümpiának valamilyen szerep jutott. A szicíliai Szürakuszai, Gela és Szelinusz, a dél-itáliai Metapontion és Szübarisz, az északnyugat-görögországi Epidamnosz (mai albániai Durres), a Boszporusznál fekvő Büzantion és az észak-afrikai Küréné alkották ezt a csoportot.²⁰

A görögök vallási ünnepeiket a *panégürisz* elnevezéssel illették, ami annyit jelent: *az egész nép ünnepi gyűlése*. A Kr. e. 7. századra az *olümpiai panégürisz* a lokális történelmükben oly fontos szerepet játszó olümpiai jóstevékenységnek betudhatóan az anyaországi és a gyarmatosítás következtében távolba szakadt görögség rendkívül népszerűvé vált közös ünnepe lett.²¹ Ez a tény tükröződött az olümpiai versenyprogram folyamatos bővülésében²² és a nagyobb tömeg elhelyezési és versenyzési igényeit kielégítő építési és teleprendezési munkálatokban. Az utóbbiak jellemzésére itt csak egy példát hozunk fel a sok közül: az Olümpiába áramló sokaság ivóvízszükségletét 4-7 m mély kútaknak ásásával elégítették ki. Kr. e. 700 táján több mint 200 ilyen alkalmi kutat ástak, hogy a gazdagon rendelkezésre álló vizet a felszínre hozzák. A régészek közül A. Mallwitz ezért gondolta azt, hogy az olümpiai játékok kezdési időpontját is – a hagyománytól eltérően – ekkorra kell tenni.²³

A játékokkal egybekötött olümpiai Zeusz-ünnep egyre inkább a görög polgárlét részévé vált, és Olümpia egyfajta összgörög zarándokhellyé alakult. Egy Kr. e. 500 körülre datálható olümpiai felirat erre ad bizonyosságot. Az olümpiai szent törvények közé sorolt, bronzlemezbe vésett szöveget először 1997-ben megjelent tanulmányában P. Siewert elemezte.²⁴ A feliratból kiderül, hogy Epidamnosz, Apollónia, Korfu, Ambrakia, Leukasz, valamint Dél-Itália és Szicília Olümpiába érkező görög polgárai a szent körzetben különböző előjogokban részesültek, mint például használhatták a vendégházakat, gondoskodtak a velük hozott jószágokról. Miután a törvények általában lemaradva követik a már kialakult gyakorlatot, a felirat közvetett bizonyíték – a korábban ismertetett

19 L. N. Faulkner 2012: 71–72.

20 Uo. 69–70.

21 U. Sinn i. m. (5. jegyzet), 30–32.

22 L. főleg H. M. Lee: 2001.

23 A. Mallwitz i. m. (5. jegyzet), 96–99.

24 P. Siewert 1997: 95–96. Vö. P. Siewert – H. Taeuber 2013: Nr. 4.

tényekkel együtt – arra, hogy a kezdetben csupán helyi kultuszt magában rejtő Alpheiosz-völgy a távolról ideérkező görögök révén *pánhellén* jelleget kapott.

Mint a görögség legkiválóbb politikusainak, művészeinek, tudósainak négy-évenkénti találkozóhelye, Olümpia a görög diplomáciai és kulturális élet központjává vált.²⁵ Ezt igazolja többek között a Kr. u. 2. században alkotó *Lukianosz*, aki a Kr. e. 5. századi történetíróról, *Hérodotoszról* írta: „Mikor szülőhazájából, *Kariából Görögország felé hajózott, azon töprengett, hogyan szerezzen önmagának és könyveinek a lehető leggyorsabban... hírnevet és megbecsülést... Akkor voltak éppen a nagy olümpiai játékok; Hérodotosz felismerte, hogy most jött el számára a várva várt alkalmas pillanat. Amikor egy olyan esemény következett, amelyre elég nagy tömeg gyűlt össze – mindenünnen a legkiválóbbak –, maga is belépett a Zeusz-templom hátsó kapuján... Előadta történeti művét, s annyira elbűvölte a jelenlevőket, hogy könyveit – mivel épp kilenc volt – a kilenc Múzsáról nevezték el... Így hát... történeti munkásságáért egy csapásra elnyerte egész Görögország köztvéleményének megbecsülését...”²⁶*

Olümpia Zeusz-ünnepének minden partikuláris politikai érdeken felülemelkedő integráló szerepe mutatkozott meg leglátványosabban a Kr. e. 480-as esztendőben lezajlott olümpiai játékokon. Miközben Xerxész inváziós hada elárasztotta a görög anyaország nagy részét, és Leónidasz spártai harcosai életüket áldozták Thermopülainál, az Alpheiosz völgyében perzsaellenes és perzsabarát poliszok sportolói békés versengésben mérték össze erejüket. 9 bajnok neve, ezen kívül 3 győztes hazájának megnevezése maradt fenn a történelem emlékezetében.²⁷ Az adatok tanúsága szerint perzsabarát és perzsaellenes, valamint semleges államok egyaránt szereztek dicsőséget a sportpályán, mivel amint az *J. Ebert* frappánsan megállapította: „Ami annak idején a görögöket a veszélyes helyzet ellenére Olümpiába vezérelte, az kevésbé a sportdicsőség keresése vagy a perzsa ellenséggel szembeni harci szellem megnyilvánulása volt, hanem elsősorban a Zeusz-kultusz által megkövetelt vallási parancs.”²⁸

Érdekes jelenség, hogy nemcsak az olümpiai rendezvény hatott a hellén identitástudat kialakulására, hanem az egységes görög identitás formálódó gondolata is alakította a sportjátékok arculatát. A küzdőtéren csak bizonyítottan hellén származású atléták mutathatták meg tudásukat. Amikor minden valószínűség szerint Kr. e. 476-ban I. Alexandrosz makedón király jelezte részvételi szándékát a stadionfutás küzdelmeiben, be kellett bizonyítania nemzetsége görög eredetét. Ezért adta elő a makedón dinasztia Héraklésztől történő leszármazásának történetét.²⁹ Nem véletlen, hogy az a makedón király, aki a Kr. e. 5. sz. első felében országát hellénizálta, és ott hivatalos államnyelvként elfogadtatta az attikai ión nyelvet, Makedóniának a klasszikus görög világhoz

25 L. többek között F. Adcock – D. J. Mosley London: 1975, passim.

26 *Lukianosz*: Hérodotosz vagy Aetión 1. Szabó Kálmán fordítása.

27 A. Hönle 1972: 171–176. Vö. Kertész István 2011: 110–118.

28 J. Ebert 1976: H. 1., 5–20.

29 I. Kertész 2005: 115–126.

való felzárkóztatását éppen Olümpiában kezdte meg.³⁰ És az is logikus, hogy a játékok szervezői Kr. e. 500-ban felvették a programba az öszvér kettősfogatok versenyét (*apéné*) és 496-ban a kancalovaglást (*kalpé*) annak érdekében, hogy a görög peremvidékek, elsősorban Szicília, Dél-Itália, Makedónia és Thesszália lakóit – a lótenyésztésben élenjáró görögöket – bevonják az olümpiai versenysisbe, és ott győzelmi esélyeket adjanak nekik. Céljuk ezzel nyilvánvalóan az olümpiai mozgalom népszerűsítése és a hellén egység gondolatának elmélyítése volt. Amikor pedig ez a cél teljesült, és az említett területek polgárai elérték az élenjáró civilizációs központok görögjeinek színvonalát, mint okafogyottat, mindkét versenyszámot Kr. e. 444-ben törölték a programból.³¹

Nem elhanyagolható az a körülmény, hogy a programváltozással érintett régiók eredetileg szimpatizáltak a perzsákkal, és politikai állásfoglalásuk olümpiai aktivitásuk növekedésével összhangban változott meg. I. Alexandrosz például 480-ban még fegyveresen támogatta a Boiótiában küzdő perzsa sereget, de a 479-es plataiai csata előtt már elárulta szövetségését, és 478-ban az ellen a Xerxész ellen fordult, akinek jóvoltából korábban megnégyszerezte országa területét.³²

Az említett eseményekkel nagyjából azonos időben kezdték a *hellén* megnevezést alkalmazni az olümpiai játékokon részt vevő atlétákra, majd Kr. e. 480-at követően azokra a görögökre, akik aktívan részt vettek a perzsák elleni honvédő háborúban. Ennek nyelvileg is megfogható jeleként az olümpiai versenybírák elnevezése megváltozott. Míg korábban a *diaitatér* és *diaitétesz* megnevezést alkalmazták rájuk, ami egyszerűen 'bíró' vagy 'ítész' jelentéssel bírt, az I. Alexandrosz versenyzési jogosultsága ügyében eljáró bírák már a *Hellanodikasz* vagyis 'hellénbíró' megjelölést kapták.³³ Tehát a bírakat olyan hivatalnokoknak tekintették ezután, akik a hellének ügyeiben döntöttek. Kr. e. 476-ban megalakult az *Olümpiai Tanács*. Ez a testület döntött ezután az Olümpiát érintő kultikus ügyekben, felülbírálhatta a *Hellanodikaszok* döntéseit, majd fokozatosan jogot nyert arra, hogy a hellénséget érintő politikai ügyekben is döntést hozzon.³⁴

Ezzel az eseménnyel tetőzött az antik olümpiai játékok és a görög identitástudat azonosulási folyamata. A pozitív végkifejlethez a perzsák felett aratott győzelem adta meg a döntő lökést. Az együtt elért siker hívta életre a lokális érdekeken felülemelkedő hellén összefogást, a közös célok eléréséért vállalt felelősségérzetet és a görög civilizációba foglalt értékek általános elfogadtatását. Erre utalt nem kis nosztalgiával közel egy évszázaddal később, a politikai zavarok közepette Hippiasz és Lüsziasz, és erre gondolt Arisztotelész is, amikor a *Politika* című műve 1327b szakaszában így adott hangot vágyálmának: „A

30 Kertész István 2000: 23–40 további szakirodalommal.

31 I. Kertész 1999: 579–584.

32 N. G. L. Hammond – G. T. Griffith 1979: 98–103.

33 J. Ebert-P. Siewert 1999: 391–412.

34 P. Siewert 1981: 228–248. Vö. Kertész István 2014: 89–98.

hellén nép... bátor és tehetséges... akár mindenki fölött is tudna uralkodni, ha egy államban tömörülne."

Arisztotelész tanítványa, Nagy Sándor és a tevékenysége nyomán beköszönött *hellénisztikus* kor a görög identitást megtestesítő olümpiai kultuszt és az azzal együvé tartozó sportmozgalmat a Makedóniától Egyiptomon keresztül egészen Indiáig kiterjedő területen népszerűsítette, és ezáltal *globálissá* tette az abban rejlő politikai és erkölcsi értékeket.³⁵ Ezt a folyamatot az ókorban Róma teljesítette be, amelyre érvényesült Horatius verssora:

*„Durva legyőzőjén győzött a levert Görögország,
S pór népét Latiumnak művészetre kapatta.”³⁶*

A romanizált Európa révén vált Olümpia és szellemisége az egész emberiség közkincsévé. Ezt a kincset fedezte fel újra a modern civilizáció számára Pierre de Coubertin, a modern olümpiai mozgalom életre hívója.³⁷ Az ő munkásságának és követői eltökéltségének köszönhetően hirdeti az Olimpiai Charta: *„Az olimpizmus célja, hogy a sportot az emberiség harmonikus fejlődésének a szolgálatába állítsa egy békés társadalom előmozdítása és az emberi méltóság megőrzése érdekében.”³⁸*

---

35 Vö. I. Kertész 2007: 446–449.

36 Horatius: Az episztolák második könyve I. 156–157. – Muraközy Gyula fordítása.

37 L. főleg K. Georgiadis 2003; P. de Coubertin 1966.

38 *Olimpiai Charta*. MOB. Bp., d.n., 9. – Nagy Zsigmond fordítása.

Hivatkozások

- Adcock, Frank E. – Mosley, D. J. 1975: *Diplomacy in Ancient Greece*. London Thames and Hudson.
- Andrewes, Antony 2006: The Peace of Nikias and the Sicilian Expedition. In: Lewis, D. M.-Boardman, John-Davies, J. K. – Ostwald, M. (Hrsg.): *CAH (Cambridge Ancient History)*². Cambridge University Press, V. 433–463.
- Christesen, Paul 2007: *Olympic Victor Lists and Ancient Greek History*. Cambridge University Press.
- Coubertin, Pierre de 1966: *Der Olympische Gedanke. Reden und Aufsätze*. (Hrsg. Carl Diem Institut an der Deutschen Sporthochschule Köln) Stuttgart.
- Ebert, Joachim 1976: Zu einigen Aspekten des Sports und des Athletenbildes der Antike. *Das Altertum*. H. 1. 5–20.
- Ebert, Joachim-Siewert, Peter 1999: Eine archaische Bronzeurkunde aus Olympia mit Vorschriften für Ringkämpfer und Kampfrichter. In: *XI. Bericht über die Ausgrabungen in Olympia*. Walter de Gruyter Berlin–New York, 391–412.
- Faulkner, Neil 2012: *A Visitors Guide to the Ancient Olympics*. Yale University Press New Haven-London.
- Georgiadis, Konstantinos 2003: *Olympic Revival*. Ekdotike Athenon Athens.
- Hammond, Nicholas G. L. – Griffith, Guy T. 1979: *A History of Macedonia II*. Oxford University Press.
- Hönle, Augusta 1972: *Olympia in der Politik der griechischen Staatenwelt*. Verlag Lothar Rotsch Bebenhausen.
- Kertész, István 1999: New Aspects in the Connections Between Macedonia and the Ancient Olympic Games. In: *Ancient Macedonia. Sixth International Symposium V. 1*. Institut for Balkan Studies Thessaloniki.
- Kertész István 2000: *Hellénisztikus történelem*. História Könyvtár Monográfiák 13. szerk. Glatz Ferenc, MTA Történettudományi Intézete, Budapest.
- Kertész, István 2005: When did Alexander I visit Olympia? *Nikephoros* 18, 115–126.
- Kertész, István 2007: The Integrating Role of Sport in the Hellenistic World. In: *New Aspects of Sport History*. ISHPES Studies Vol. 13/1. Eds.: Lämmer, M.-Mertin, E. – Terret, Th. Academia Verlag Sankt Augustin.
- Kertész István 2008: *Ez történt Olümpiában. Az olümpiai játékok ókori története*. TKK, Debrecen.
- Kertész István 2011: Az olimpia és a béke. In: *Tanulmányok a 60 éves Romsics Ignác tiszteletére*. Szerk. Gebei Sándor-ifj. Bertényi Iván – Rainer M. János. Líceum Kiadó Eger, 110–118.
- Kertész István 2014: Újabb eredmények az ókori olümpiai játékok történetének kutatásában. In: *Háború és békék. A Magyar Tudomány Ünnepe 2014 rendezvényeken elhangzott előadásokhoz kapcsolódó tanulmányok*. Acta Acad. Agriensis Nova Series Tom. XLII. Szerk. Németh István, Eger, 89–98.
- Lee, Hugh M. 1998: The „First” Olympic Games of 776 B.C. In: *The Archaeology of the Olympics. The Olympics and Other Fetivals in Antiquity*. Ed. Raschke, W.

- J. University of Wisconsin Press (a továbbiakban Raschke: *The Archaeology*), 110–118.
- Lee, Hugh M. 2001: *The Program and Schedule of the Ancient Olympic Games*. Nikephoros Beihefte 6, Weidmann Verlag Hildesheim.
- Mallwitz, Alfred 1998: Cult and Competition Locations at Olympia. In: *The Archaeology of the Olympics. The Olympics and Other Festivals in Antiquity*. In: Raschke: *The Archaeology*, 79–109.
- Morgan, Catherine 1990: *Athletes and Oracles. The transformation of Olympia and Delphi in the eighth century B.C.* Cambridge University Press.
- Peiser, Benny J. 1993: *Das dunkle Zeitalter Olympias. Kritische Untersuchung der historischen, archäologischen und naturgeschichtlichen Probleme der griechischen Achsenzeit am Beispiel der antiken Olympischen Spiele*. Peter Lang, London.
- Raubitschek, Antony E. 1998: The Panhellenic Idea and the Olympic Games. In: Raschke: *The Archaeology*, 35–37.
- Roy, Jim 1997: *Spartan Aims in the Spartan-Elean War of c. 400: Further Thoughts*. Electronic Antiquity : Communicating the Classic. V. 3. Number 6. <https://scholarlib.vt.edu/ejournals/EIAnt/V3N6/roy.html>
- Siewert, Peter 1981: Eine Bronze Urkunde mit elischen Urteilen über Böoter, Thessaler, Athen und Thespiai. In: *X. Bericht über die Ausgrabungen in Olympia*. Walter de Gruyter Berlin, 228–248.
- Siewert, Peter 1997: Privilegien überseeischer Griechen im Heiligtum von Olympia. In: *Il dinamismo della colonizzazione greca. Atti della tavola rotonda Espansione e colonizzazione greca di età arcaica: metodologie e problemi a confronto*. (Venezia, 10-11/11/1995.) Eds.: Antonetti, Cl.-Léveque, P. Napoli, 95–96.
- Siewert, Peter-Taeuber, Hans (Hrsg.) 2013: *Neue Inschriften von Olympia. Die ab 1896 veröffentlichten Texte*. Tyche Sonderband 7, Wien.
- Sinn, Ulrich 1996: *Olympia. Kult, Sport und Fest in der Antike*. Verlag C. H. Beck, München.

Források

- Hérodotosz: *A görög-perzsa háború*. Fordította Muraközy Gyula. Európa Könyvkiadó Bp., 1989.
- Horatius, Quintus Flaccus összes versei. Szerk. Borzsák István és Devecseri Gábor. Corvina Kiadó Bp., 1961.
- Pindaros. Magyarul tolmácsolta Csengery János. Bp. Globus Nyomdai Műintézet Rt. 1929.
- Lukianosz összes művei I-II. Szerk. Zsolt Angéla. Magyar Helikon Bp., 1974.
- Lysias beszédei*. Szerk. Bolonyai Gábor. Osiris/Balassi Bp., 2003.
- Pauszanasz: *Görögország leírása*. Fordította Muraközy Gyula. Pallas Stúdió/Attraktor Kft., Bp. 2000.

Thuküdidész: *A peloponnészoszi háború*. Fordította Muraközy Gyula. Európa Könyvkiadó Bp., 1985.

Xenophón történeti munkái. Szerk. Németh György. Osiris Kiadó Bp., 2001.